

שׁו"ת בהלכה לשולחן שבת

מאת הרב משה חיים חנונו שליט"א

גיליון מס' 55

הלכות כלי שמלאכתו לאיסור

כל חפץ המיועד לשימוש, מכונה בהלכה בשם 'כלי', וכשהשימוש העיקרי בו הוא שימוש האסור בשבת, כגון כתיבה או בנייה וכדומה, אפילו אם בפועל עדיין לא השתמשו בו לאיסור, מכונה החפץ 'כלי שמלאכתו לאיסור'. דוגמאות לכלי שמלאכתו לאיסור: פטיש, מברשת צבע, עט, מחק, מחדד, מספריים, מטרייה, מסמר, נר שעווה, סיגריות, מסור, מסננת, מסרק שיער (צפוף, התולש שיער). מעדר, מערוך, סירים ומחבתות ריקים ממאכל¹.

'כלי שמלאכתו לאיסור' כיוון שאפשר להשתמש בו גם לצורך דברים מותרים, אין אדם מקצה אותו לגמרי מדעתו. לפיכך קבעו חכמים דין ביניים לכלי זה, אסור בטלטול לצורך המוקצה עצמו, כגון לטלטלו מהשמש ומהגשם למקום מסתור. אבל מותר לטלטלו לצורך גופו או לצורך מקומו².

צורך גופו: היינו כדי להשתמש בו לצורך מותר, כגון פטיש לצורך פיצוח אגוזים, מספריים כדי לפתוח בהם שקית חלב, מחט כדי להוציא בעזרתה קוץ שנתקע בבשר, צבת כדי לפתוח ולסגור ברז שאין לו ידית.

צורך מקומו: אם היה כלי שמלאכתו לאיסור מונח במקום שצריכים להשתמש בו, כגון שהיה מונח על שולחן שרוצים להניח עליו מאכלים או ספרים, או על גבי מיטה שרוצים לישן עליה, או על גבי כיסא שרוצים לשבת עליו, מותר לטלטל אותו למקום אחר. וכן כאשר הכלי מונח על הרצפה במקום שההולכים עלולים להיכשל בו, מותר לפנותו, ומותר אף להערים שצריך כעת את מקומו, אף שעיקר רצונו לטלטלו מחמה לצל³.

ויש חולקין וסוברים שמותר להשתמש במוקצה לשימוש היתר גם אם יש לו חלופה אחרת⁴.

שכה דבר מוקצה מחוץ לבית, ומפחד שלא יגנב, האם מותר להניח על המוקצה דבר היתר ולטלטל את המוקצה אגב דבר היתר?

נחלקו הפוסקים האם מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל, או שלא יגנב או יאבד, ע"י נתינת דבר היתר בתוכו, ואז יטלטלנו אגב הדברים המותרים שבתוכו⁵, יש הסוברים שהיתר זה נאמר בגמרא לגבי מת בלבד משום בזיון המת ולא בשאר כלי מוקצה⁶, אולם פוסקים רבים סוברים שכלי שמלאכתו לאיסור יותר קל ממת שדינו כמוקצה מחמת גופו, וכיון שיש עליו תורת 'כלי' שהרי מותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו, הוא הדין שיהיה

והשימוש של ההיתר מצוי כמו השימוש של האיסור, הרי דינו ככלי שמלאכתו להיתר, ומותר לטלטלו לכל צורך⁴.

ג. אם רוב שימושו של הכלי הוא לאיסור ומיעוטו הוא להיתר, יש שכתבו שכיון שרוב ייעודו למלאכת איסור דינו ככלי שמלאכתו לאיסור⁵, ויש חולקין שכיון שיעודו של כלי זה הוא גם למלאכת היתר, א"כ לא מקצה דעתו ממנו, ודינו ככלי שמלאכתו להיתר, ומותר לטלטלו לכל צורך⁶.

האם מותר לפתוח אריזות באמצעות מספרים, אם יש אפשרות לפתוח בסכין?

יש שכתבו שכל ההיתר לטלטל מוקצה לצורך השימוש ב'גופו', זה דווקא כשאין לו כלי היתר להשתמש בו, אבל אם זמין לו כלי היתר אסור לטלטלו⁷,

חפץ המיועד לשימוש איסור ושימוש היתר, האם הוא נקרא 'כלי שמלאכתו לאיסור' או 'כלי שמלאכתו להיתר', נפק"מ אם יהיה מותר לטלטל את החפץ לשומרו שלא יגנב?

כלי שמלאכתו לאיסור שאפשר להשתמש בו גם שימושים של היתר, יש להבחין בין אופנים שונים:

א. כלי שכל עיקרו נועד לשימוש איסור, ורק לפעמים בדרך מקרה משתמשים בו לפעולה של היתר, כגון מחט שהיא מיועדת לתפירה, ורק בדרך מקרה משתמשים בה להוצאת הקוץ, דינו כ'כלי שמלאכתו לאיסור' שאמרו בו חכמים שאין לטלטלו אלא לצורך גופו ומקומו, אבל לצורך המוקצה עצמו אסור.

ב. אולם, אם הכלי מיועד ועומד לשתי מלאכות יחד לאיסור ולהיתר,

1 ילקו"י שם סעיף ג עמוד תג. שש"כ שם סעיף ה עמוד רצה ובסעיף טז עמוד שא והוסיף (שם) שאף כלי נגינה אסורים בטלטול.

2 שו"ע סימן ש"ח סעיף ג, ואפילו אם ייעודו למלאכת איסור האסורה רק מדרבנן, ביאורה"ל שם ד"ה כלי. וכלי המיועד לדבר שאינו אסור מדינא אלא רק בתורת חומרא, דעת הלבוש סימן ש"ח סמ"ט שאינו נחשב כלי שמלאכתו לאיסור, והביאור"ל סימן של"ח ס"א ד"ה אסור כתב שהפמ"ג הסתפק בזה, ובמשנ"ב בסימן ש"ח ס"ק קס"ג ובשעה"צ ס"ק קל נקט לדינא בשם האחרונים דלא כהלבוש, ודינו למעשה ככלי שמלאכתו לאיסור.

3 שו"ע הרב סי"ב, פמ"ג א"א ס"ק ח', כה"ח ס"ק מ"ו, וכן הוראת החו"א מעשה איש ח"ה עמוד ז'.

4 משנ"ב סימן שח ס"ק כ', מטעם דלמעשה לא מקצה דעתו מכלי זה.

5 פמ"ג א"א ס"ק ט', מהרש"ם בדעת תורה סימן שח סעיף ד', משנ"ב שם ס"ק י'.

6 ביאור"ל סימן שח ד"ה קרדום כתב לתמוה על הפמ"ג הנ"ל דמנ"ל לאסור, והניח בצ"ע, אף

שלמעשה פסק במשנ"ב כמותו. ובחזו"ע ח"ג עמוד גא כתב להקל בזה, ובארוחת שבת פרק כט הערה כו כתב ליישב סברת המחמירים, עיי"ש.

7 משנ"ב שם ס"ק יב, שעה"צ ס"ק יג, כה"ח ס"ק כ"ב, ואם אין כלי היתר מונח לפניו כתב שו"ת אגרות משה (אור"ח ח"ה ס"י כ"א אות יב) שאין צריך לטרוח עבורו הרבה, או ללכת לבקשו מהשכן, אולם הקצות השולחן סימן קה ס"ק יד כתב דאף אם יש טירחא לעשות את המלאכה בכלי של היתר, מחויב לעשות כן, ורק היכא דא"א בענין אחר התיירו טלטול לצורך גופו.

8 הגר"ח נאה קצות השולחן סימן ק"ה בדי השולחן ס"ק יד, תורת שבת סימן ש"ח ס"ק כז, שו"ת באר משה חלק ח' סימן עד אות ז', חזו"ע ח"ג עמוד מ"ט, ועוד.

9 יסוד היתר זה מבואר בגמ' בשבת דף קמב ע"ב לגבי טלטול מת מחמה לצל.

10 ט"ז סימן שח ס"ק ד' וסימן שיא ס"ק ה', והגר"א, דרך החיים דין מוקצה בכלים ס"ג, וכן הכרעת המשנ"ב בסימן שח ס"ק כו, ומ"מ כתב בשו"ע הגר"ז סעיף כב דבמקום הפסד מרובה

מותר לטלטלו מחמה לצל אגב דברים המותרים שעליו.¹¹

שכח מצלמה על המיטה, ורוצה לפנות אותה מהמיטה האם מותר לטלטלו?

נחלקו הפוסקים בדין 'כלי שמלאכתו לאיסור' שאין שום דרך להשתמש בו בשבת לצורך גופו, כגון מצלמה וכיו"ב, האם יהיה מותר לטלטל אותו לצורך השימוש במקומו. יש הסוברים שדינם כשאר כלי שמלאכתו לאיסור ומותר לטלטלם לצורך גופו או מקומו¹², אך יש חולקים וסוברים שכיון שאין לו שום שימוש היתר בשבת לצורך השימוש ב'גופו' הרי הוא כשאר מוקצה שאסור לטלטלו כלל הואיל ואינו ראוי לשום שימוש, וא"כ יאסר לטלטלם אף לצורך מקומם.¹³

ומ"מ כתבו הפוסקים שאפילו שימוש דחוק ומשונה חשוב שימוש של היתר לענין זה, ובלבד שיהיו עושים זאת לפעמים, והכל לפי הזמן והמקום.¹⁴

סיר ריק העומד על השיש או על השולחן, האם מותר לטלטל אותו כדי להניח אותו בכיור או במקום אחר?

סיר בישול והמכסה שלו, דינם כ'כלי שמלאכתו לאיסור', כיון שעיקר מלאכתו לצורך 'בישול' שהיא מלאכה האסורה בשבת, ואף שמשתמשים בו גם לאכסון אוכלים מכל מקום אין זה עיקר ייעודו, לכן אסור לטלטל את הסיר לצורך הסיר עצמו (שלא יגנב, או יתקלקל שם), אלא לצורך גופו ומקומו בלבד.

בכל אופן, מותר להשתמש בסיר שימושים המותרים בשבת כגון לאחסן בו דברי מאכל, כדין טלטול לצורך גופו, בין אם היו בו דברי מאכל בזמן

כניסת השבת, ובין אם לא היו, נעשה לאותו זמן 'כלי שמלאכתו להיתר'. אך אחר שרוקנו את הסיר מהמאכל, חוזר הסיר להיות 'כלי שמלאכתו לאיסור', ואסור לטלטל אותו שלא לצורך גופו ומקומו¹⁵, אלא אם כן הסיר מלוכלך ומביא זבובים מותר לטלטלו למטבח ולהניחו בכיור מטעם 'גרף של רעי'¹⁶. ויש מקילים שכיון שהדרך היא לשמור בתוך הסיר אוכלים גם שלא בזמן הבישול, א"כ דינו ככלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר, ומותר לטלטלו לכל צורך שהוא גם מחמה לצל¹⁷.

שכחו את האופניים בחוץ בשבת במקום שהם עלולים להיגנב האם מותר להכניס אותם למקום משתמר בשבת?

לענין רכיבה על אופניים בשבת כתבו הפוסקים לאסור מהטעמים הבאים: א. גזירה שמא יצא חוץ לתחום. ב. משום עובדין דחול. ג. גזירה שמא יתקן מנא, (יחזיר את השרשרת למקומה ימלא אויר או יתקן תקר בגלגל) וכדומה¹⁸, ולפי שגם דבר שנאסר בתקנת חכמים הרי הוא בכלל 'כלי שמלאכתו לאיסור', הוא הדין באופניים, ואסור לטלטל אותם כדי שלא יגנבו או יאבדו¹⁹. אופני ילדים שיש להם שלושה גלגלים מותר לטלטלן ככלי היתר לפי מה שהסכימו האחרונים להניח לקטנים לרכב עליהם²⁰, ממילא מותר אף לגדול לטלטלן מחמה לצל או לבל יאבדו או יגנבו²¹.

האם מותר לטלטל גפרור כדי להשתמש בו כקיסם שיניים?

למרות שגפרור הוא 'כלי שמלאכתו לאיסור', שהרי הוא מיועד להבערה.

מותר להשתמש בו כקיסם לחציצת שיניים, ושימוש זה נקרא שימוש היתר 'לצורך גופו'²². רק שצריך לזהר משני דברים: שלא יפצל את הגפרור כדי ליצור חוד במקל, שבעשיית החוד יש איסור 'מכה בפטיש'. וכן יזהר בחיטוט בין השיניים שיעשה בעדינות שלא להוציא דם מהחניכיים²³. כל זה בגפרור שעדיין לא הדליקו בו, אך גפרור שרוף שכבר הדליקו בו אין לטלטלו אף לצורך זה שהרי הוא 'מוקצה מחמת גופו' שאסור לטלטלו גם לצורך גופו ומקומו²⁴.

אולר רב-שימושי, האם מותר להשתמש בו לקילוף וחיתוך פירות או שאר שימושי היתר?

אולר שיש בו כמה כלים שונים, כגון פצירה, מספריים, פלאייר וסכין; מותר להשתמש בסכין שבו בשבת ככל כלי שמלאכתו להיתר, ולטלטלו לכל צורך. וכן הדין בשאר הפונקציות שבו שמותר להשתמש בהם לשימושי היתר בלבד²⁵, ואם חלק מהסכינים שבו נידונים כמוקצה מחמת חסרון כיס, וחשובים אצלו יותר משאר הסכינים, יש האוסרים לטלטלו בשבת²⁶, ואם הלהבים האסורים סגורים והמותרים פתוחים יש להקל ולטלטלו²⁷.

שכחו מאפרה על השולחן האם מותר לטלטלה מהשולחן בשבת?

מאפרה המיועדת לפסולת סיגריות בלבד, יש להחמיר שהיא כלי שמלאכתו לאיסור ורק אם צריך את מקומה מותר לטלטלה משם. ואם משמשת גם לפסולת אחרת, דינה ככלי שמלאכתו להיתר ומותר לטלטלה לכל צורך²⁸. ואם יש בה פסולת כלשהיא, מותר לטלטלה מדין 'גרף של רעי'.

יש להקל.

11 ש"ע סימן שח סעיף ה', מג"א, אליה רבה, תוספת שבת, ח"י אדם, הרעק"א, והאריך בזה בחזו"ע עמוד נד-נד.
12 מג"א סימן שח ס"ק יח, וכן כתבו הגר"ז שם סעיף פה, והב"מ סימן ש"י ס"ז, ספר טלטולי שבת פ"ב הערה ה' בשם הגר"מ פינשטיין, שו"ת אגרות משה או"ח ח"ה סכ"ב הקל לענין טלטול פמוטות לצגונ"מ, ובשו"ת שבת הלוי ח"ג סימן ל"ב כתב דנראה להקל בזה מן הדין אך למעשה יש להחמיר משום הוראת החזו"א, ובהלק"י סימן נט היתר בזה.
13 הרע"א משניות שבת סוף פרק כירה, וכ"כ הפמ"ג א"א סימן שח ס"ק יב, וכן החמיר בזה החזו"א סימן מד ס"ק יג, הגר"ש אלישיב, הגר"ש אויערבך, ויש שכתבו בשמו דיש להקל בשעת הדחק, אך אם אפשר עדיף לטלטל בגופו או כלאחר יד.
14 חזו"א שם, אורחות שבת ח"ב פרק כט סעיף ו' ובהערה כא, וכתב ההוסף דאם רק ראוי להניחו על גבי ניירות שלא יעופו ברוח וכיו"ב אין די בכך להחשיבו ככלי שיש בו שימוש היתר, אלא"כ מצוי כלי זה על שולחנו ורגיל הוא להשתמש עם הכלי למטרה זו שאז אינו מקצה דעתו מין הכלי, וכל הטעם לאסור שמלא"א שאין לו שימושי היתר כיון שאינו מיוחד לשום שימוש כלל והכא מוכן הוא לשימוש בעליו.
15 משנ"ב סימן ש"ח ס"ק ה', ואף בימינו שרוב הזמן משמשות הקדרות לאכסון מאכלים לאחר הבישול ותשמיש זה היתר הוא, דעת הגר"ש אלישיב (שלמי יהודה פ"ו ס"ק י"ב), הגר"נ קרליץ (חוט שני ח"ג פמ"ו ס"ק א') שדין הקדירה ככלי שמלאכתו לאיסור, כיון שעיקר ייעוד הקדירה הוא לבישול, ומה שמשאירים בה את התבשיל אין זה אלא שימוש טפל הנמשך מהשימוש העיקרי של הבישול.
16 שש"כ סימן כב סעיף מז עמוד שנו. וצ"ע שם, שמותר גם למלאות את הקדירה מים כדי למנוע ריח שאינו נעים. וסייג, שכמובן שאסור לעשות כן כדי להקל על השטיפה במוצ"ש.
17 ספר גדולות אלישיב סי' שח ס"ק י"ט, שש"כ פרק כ' סעיף טו עמוד ש, חזו"ע ח"ג עמוד

נא.

18 שו"ת ציץ אליעזר ח"א סימן כא אות כו.
19 ובספר תורת המוקצה כתב להוסיף שאף שלא מטלטלן בדרך האסורה, שאינו רוכב עליהם רק מזיזן שלא יאבדו או יגנבו אפילו הכי אסור, ובספר טלטולי שבת (עמוד 24 הערה 21) הביא בשם הגר"מ פינשטיין דאופניים בשבת דינם ככלי שמלאכתו לאיסור כיון שמייוחדים למלאכת הוצאה (היינו שמוציאים את הרוכב ע"ג מרשות לרשות, או מעבירין אותו ד' אמות ברה"ר), ולאכאורה לפי"ז גם עגלת תינוק דינה כשמלא"א, משא"כ לפי הטעמים הנ"ל פשוט שאין טעם לאסור בעגלת תינוק, ואולי כונתו דכיון שמייוחדים למלאכת הוצאה, חיישינן שמא יצא מרשות לרשות בדומה לטעם הראשון שכתב הציץ אליעזר הנ"ל.
20 שו"ת באר משה ח"ו סי' ט"ו.
21 ספר דברי חכמים עמוד 321 בשם רבי משה פינשטיין.
22 תהילה לדוד סי' שני ס"ק ד', אור לציון ח"ב פכ"ו תשובה ו', חזו"ע עמוד ע"ו, אכן הגר"נ קרליץ (חוט שני ח"ג פמ"ה ס"ק ה') הסתפק בזה דשמו כיון שאי אפשר לכבותם ולהשתמש בהם פעם נוספת, אין דינם כנר, (שהתיר המשנ"ב בס"ק ל"ד לטלטלו כל שראוי עדיין להדלקה) ואינם נחשבים ככלי.
23 שש"כ שם הלכה ח עמוד רצו. וע"ע פרק יד סעיף לט עמוד קצו. ילקו"י שבת כרך ב' סימן שח סעיף ו עמוד תיא.
24 פשוט.
25 ילקו"י שם סעיף טו עמוד תכב. שש"כ פרק כ סעיף פד עמוד לא.
26 מנחת שבת על הקצושה"ע סי' פ"ח ס"ק מ"א הא'.
27 דעת תורה סי' ש"ט סעיף ד'.
28 ילקו"י דין כלי שמלאכתו להיתר סעיף יד עמוד תסח.